

FMINI RIVOJLANTIRISH, MOLIYALASHTIRISH MODELLARINI ISHLAB CHIQISHNI O'ZBEKISTON UCHUN MAHALLIYLASHTIRISH

Sharifboyeva Hayitjon Ibragim qizi

Urganch davlat universiteti tabiiy fanlar yo'nalishi geodeziya,
kartografiya, kadastr yo'nalishi talabasi

<https://www.doi.org/10.37547/ejar-v03-i02-p3-104>

ARTICLE INFO

Received: 09th February 2023

Accepted: 17th February 2023

Online: 18th February 2023

KEY WORDS

*Infratuzilma, metama'lumotlar,
geoportali, identifikatsiya,
vizuallashtirish.*

ABSTRACT

Davlat kadastlari, geodeziya va kartografiya milliy markazi tomonidan 2019 yilda "Fazoviy ma'lumotlar milliy infratuzilmasi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni loyihasi ishlab chiqildi.

Kirish. Fazoviy ma'lumot jahon iqtisodiyotlarining ishlab chiqarish iqtisodlaridan bilimga asoslangan iqtisodlarga o'tishda asosiy omil sifatida qaraladi. Buning sababi shundaki, ushbu o'tish bilan bog'liq bo'lgan ko'plab mahsulotlar va xizmatlar o'z maqsadlariga erishish uchun fazoviy ma'lumotlarga tayanadilar yoki undan foydalanadilar. Bugungi jamiyat uchun fazoviy ma'lumotlarning roli katta, unda "Geografik ma'lumotlar iqtisodiy rivojlanishga ko'maklashish, tabiiy resurslarni boshqarishni yaxshilash va atrof-muhitni muhofaza qilish uchun muhim ahamiyatga ega". Fazoviy ma'lumotlardan foydalanish, qo'llashni qo'llab-quvvatlash va yaxshilash uchun bugungi axborot jamiyati spektri bo'ylab tegishli fazoviy ma'lumotlar infratuzilmasi (FMI) bo'lishi kerak. Axborot jamiyati fazoviy axborotni qo'llashdan kutilayotgan ijtimoiy va iqtisodiy foydani yaxshiroq olishi uchun ushbu SDIlar fazoviy ma'lumotlarga kirish, tarqatish va almashishni osonlashtirish va yaxshilash uchun ishlatiladi.

Bu bizning diyorimiz uchun muhim omil hisoblanadi. O'zbekistonda infratuzilma yaxshilanishiga asosiy sabab FMI hisoblanadi. Fazoviy ma'lumotlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasining qonuni Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 26-dekabrda qabul qilingan Senat tomonidan 2021-yil 29-mayda ma'qullangan. Bu qonun maqsadi fazoviy ma'lumotlar sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Asosiy tushunchalar

fazoviy ma'lumotlar — fazoviy obyektlar to'g'risidagi, shu jumladan ularning joylashgan yeri, shakli va muayyan shaklda hamda fazoviy-vaqt koordinatalari tizimlarida taqdim etilgan boshqa xossalari haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan ma'lumotlar;

fazoviy ma'lumotlarga ishlov berish — fazoviy ma'lumotlar va metama'lumotlarni yaratish, yig'ish, tizimlashtirish, saqlash, o'zgartirish, yangilash, vizuallashtirish, ulardan foydalanish, ularni taqdim etish, tarqatish va uzatish bo'yicha bir yoki bir nechta harakatlar yig'indisini amalga oshirish;

metama'lumotlar — fazoviy ma'lumotlarning to'plamlari, servislari va boshqa xususiyatlarini tavsiflash imkonini beradigan, ularni identifikatsiya qilish, izlash, inventarizatsiyalash va ulardan foydalanish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar;

Fazoviy ma'lumotlar milliy infratuzilmasining geoportali — geoaxborot resurslari to'g'risidagi metama'lumotlarni saqlab turadigan va ulardan foydalanishni Internet jahon axborot tarmog'i orqali ta'minlaydigan fazoviy ma'lumotlarning internet vositalari va servislarning majmuasi;

fazoviy ma'lumotlardan foydalanuvchi (bundan buyon matnda foydalanuvchi deb yuritiladi) — fazoviy ma'lumotlardan foydalanadigan jismoniy yoki yuridik shaxs;

fazoviy obyektlar — joylashgan yeri belgilangan fazoviy-vaqt koordinatalari tizimida aniqlanishi mumkin bo'lgan tabiiy va sun'iy obyektlar.

Fazoviy ma'lumotlar infratuzilmasi (FMI)

Fazoviy ma'lumotlar infratuzilmasi (FMI) atamasi turli xil foydalanuvchilarga o'zlari talab qiladigan formatda aniq, standartlashtirish va to'liq fazoviy ma'lumotlarga iqtisodiy kirish imkonini beruvchi muhitni yaratish uchun bir qator komponentlarning integratsiyasini anglatadi. FMIning aniq ta'rifi mamlakatdan mamlakatga farq qiladi, ammo ko'pchilik ta'riflar uchun umumiy bo'lgan to'rtta asosiy komponent quyidagilardir:

1. Asosiy ma'lumotlar to'plami;
2. Standartlar;
3. Texnologiya (kirish, saqlash, formatlash, tahlil qilish va tarqatish uchun);
4. Institutsional asos (komponentlarning samarali integratsiyasini muvofiqlashtirish uchun zarur). Yuqoridagi komponentlar boshqalar bilan bir qatorda hukumat, kvazi-davlat, xususiy sektor, milliy xavfsizlik, atrof-muhit va jamoat tadbirlari amalga oshirilishi mumkin bo'lgan infratuzilmani qurish uchun birlashtirilgan. Ya'ni, FMI fazoviy ma'lumotlarga kirish va tarqatish uchun jamiyatning keng qatlamlari tomonidan qo'llaniladi. Shu sababli, jamiyatning turli darajalari talablarini qondirish uchun barcha darajalar uchun fazoviy ma'lumotni taqdim etish uchun FMI ishlab chiqilishi kerak.

Modellarni ishlab chiqishda iqtisodiyotni tartibga solish va davlat tomonidan tovarlar va xizmatlar ko'rsatish vositalari muhim rol o'ynadi. Shu bilan birga, axborot jamiyati bo'ylab hukumatlar infratuzilma xarajatlarini qisqartirayotgani ham e'tiborga olindi. Modellar, agar FMI klassik infratuzilma/tabiiy monopoliya deb hisoblansa, SDIni moliyalashtirishni iqtisodiy va iqtisodiy nuqtai nazardan milliy ahamiyatga ega bo'lgan boshqa har qanday infratuzilmaga o'xshash tarzda ko'rib chiqish mumkin bo'lishi kerakligi asosida ishlab chiqilgan. ijtimoiy imtiyozlar. Shunday qilib, avtomobil yo'llari, temir yo'llar, kanalizatsiya va telekommunikatsiya tarmoqlari kabi boshqa infratuzilmalarni moliyalashtirishdan olingan o'xshashlik va saboqlardan foydalangan holda FMI moliyalashtirish modelini ishlab chiqish mumkin bo'lishi kerak. Yuqoridagi kontseptsiya va umumiy infratuzilmani moliyalashtirish va internetni moliyalashtirish bo'yicha tadqiqotlar asosida milliy darajadagi FMIning amalga oshirish uchun quyidagi mumkin bo'lgan moliyalashtirish modellari ishlab chiqildi:

1. Davlat moliyalashtirish orqali FMIning moliyalashtirish. Yuqorida aytib o'tilganidek, ushbu toifaga kiruvchi FMIning jami davlat mablag'lari uchun kuchli dalillarga ega bo'lishi kerak (masalan, davlat tovarlari provayderi, bozor muvaffaqiyatsizligi va tabiiy monopoliya). Hukumatning markazlashtirilgan mablag'lari hisobidan yaratilgan FMIning misol sifatida

Portugaliya milliy FMI [Sistema Nacional de Informacao Geografica {SNIG}] (Nebert, 2001) hisoblanadi.

2. Hukumat – xususiy sektor hamkorligi

3. FMIga investitsiyalar uchun past foizli kreditlar berish uchun maxsus banklar yoki moliya institutlarini tashkil etish. Ushbu muassasalar qishloq xo'jaligining o'sishini qo'llab-quvvatlash uchun Evropada tashkil etilgan qishloq xo'jaligi kredit banklariga o'xshash tuzilishga ega bo'lishi mumkin .

4. FMI moliyalashtirish, masalan, yirik fazoviy ma'lumotlar foydalanuvchilari (davlat va xususiy) va fazoviy ma'lumotlar dasturiy ta'minotini ishlab chiquvchilar uchun maxsus mo'ljallangan o'rta va uzoq muddatli soliqsiz obligatsiyalarni chiqarish orqali ham yaratilishi mumkin. Biroq, obligatsiyalarni chiqarish bozor sharoitlariga juda bog'liq va shuning uchun ushbu variantni qo'llashdan oldin hozirgi va kelajakdagi bozor sharoitlarini o'rganish kerak.

5. FMIning xizmat ko'rsatish byurosi yoki konsorsium sifatida yaratish. Ushbu yangi tashkilotning aksiyalari keyinchalik fond birjasida yoki xususiy obunalar orqali chiqarilishi mumkin.

6. Konsorsium tomonidan moliyaviy yordam olish uchun kapital bozorlariga kirish, masalan, aylanma kreditlar va boshqa shunga o'xshash qarz tuzilmalari. Shuningdek, fazoviy ma'lumotlarning katta foydalanuvchilaridan konsorsiumga a'zolik badalini to'lash talab qilinishi mumkin

7. Investitsiyalarni rag'batlantirish uchun mos nisbatlar kabi imtiyozlarni qo'llash. Ushbu turdagi kelishuv ostida markaziy hukumat boshqa guruhlar tomonidan FMIga investitsiya qilingan mablag'lar miqdoriga (belgilangan nisbatga muvofiq) mos keladi. Ushbu turdagi tadbirkorlik davlatlarni davlat mablag'laridan (kerak bo'lganda) foydalanishlari uchun o'z FMI uchun investitsiya izlashga undaydi. Ushbu turdagi model federal hukumat tuzilmalari uchun juda mos keladi, bu yerda alohida viloyatlar/tumanlar/hududlar FMIning o'z qismini ishlab chiqishi kerak.

8. Ba'zi hollarda amalga oshirish muhitiga qarab, yuqorida taklif qilingan modellar FMI uchun zarur bo'lgan to'liq kapital qo'yilmalarni ko'tarish uchun etarli darajada kam bo'lishi mumkin. Ushbu muammoni hal qilish yuqorida sanab o'tilgan modellarning kombinatsiyasi bo'lishi mumkin. Modellarini birlashtirish hukumat tuzilmasi, moliyaviy bozorlar va siyosiy iqlimga bog'liq bo'ladi.

References:

1. Fazoviy ma'lumotlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasining qonuni Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 26-dekabrda qabul qilingan.
2. Sistema Nacional de Informacao Geografica {SNIG} (Nebert, 2001).
3. "Urban Logic" tadqiqotlari, 2000-yil. Nebert, 2001